ASIANTUNTIJALAUSUNTO / HE 35/2026 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta

Päivi Atjonen, professori (kasvatustiede), emerita 1.1.2024-/ Itä-Suomen yliopisto

Kiitän mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä (lyh. HE) eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta. Keskityn erityisesti 22. pykälän laajempiin perusteluihin. Sivuutan muiden lakipykälien kommentoinnin minulta puuttuvan juridisen koulutuksen takia. Lausunnon hakasulkeissa olevat numerot viittaavat lähdeluettelon numerointiin.

Saatteeksi

Hyödynnän paitsi arviointiin kohdistunutta tutkimustyötäni niin myös HE:n luonnoksesta 22.1.2026 antamaani[a] lausuntoa [1]. Siinä huomio kohdistui HE:n trendiin vähentää luottamusta paikalliseen päätöksentekoon [2–3], käyttää osaaminen-käsitettä tautologisesti sekä ymmärtää yhdenmukaisuus yhdenvertaisuuden synonyymiksi. Siksi olen valinnut avukseni tulosvastuuta, kontrollia ja opetussuunnitelmatiukennuksia käsitteellistävän tutkimuksen[b], jossa esitellyt neljä politiikkatyökalua [4] sopivat HE:stä tekemieni havaintojen koontiin.

Arviointi on erittäin voimakas ohjausväline suunnata kouluja sekä sen ydin- ja sidosryhmätoimijoita pedagogis-hallinnollisena kokonaisuutena. Nyky-yhteiskunnissa arviointi on muuttunut enenevästi hallinnan (governance) eetoksen edistäjäksi [5–7]. Se ei ole jäännöksettä hyväksi yleissivistävän koulun kokonaistavoitteille, koska arvioinnin ensisijainen tehtävä kehittäjänä [8–9] typistyy helposti vain valvonnaksi ja virheiden etsinnäksi.

Tutkimusten mukaan arvosanojen antoperusteet vaihtelevat liikaa opettajittain tai kouluittain, ja PISAn tulostrendit ovat herättäneet huolta oppimistuloksien heikkenemisestä [10–12]. Nyt käsiteltävä HE pyrkii pureutumaan näihin huolen aiheisiin, mutta se ei pystyne vaikuttamaan merkittävästi oppimisen laatua heikentäviin juurisyihin.

Huomiot POL22 §:n alkuosasta

Voimassa oleva: POL22 §:n alkuosa	HE:n uusi muotoilu: POL22 §:n alkuosa
Oppilaan arviointi Oppilaan arvioinnilla pyritään *ohjaamaan ja kannustamaan opiskelua* sekä kehittämään oppilaan edellytyksiä *itsearviointiin*. Oppilaan oppimista, työskentelyä ja käyttäytymistä tulee arvioida monipuolisesti.	**Oppilaan oppimisen ja osaamisen arviointi** Oppilaan arvioinnin tehtävänä on kuvata, miten oppilas on saavuttanut perusopetuksen oppimäärään sisältyvien 11 §:ssä tarkoitettujen *oppiaineiden ja valinnaisten aineiden tavoitteet* tai 20 i §:n 2 momentissa tarkoitettujen toiminta-alueiden tavoitteet. Arviointi kohdistuu oppilaan oppimiseen, osaamiseen ja työskentelyyn. Lisäksi arvioidaan oppilaan käyttäytymistä. Oppilaan oppimista, osaamista, työskentelyä sekä käyttäytymistä tulee arvioida *yhdenvertaisesti*, monipuolisesti ja suhteessa asetettuihin tavoitteisiin ja niistä johdettuihin arviointikriteereihin. Lukuvuoden aikana oppilaan arviointiin tulee sisältyä *ohjaavaa palautetta*. Lisäksi oppilaan opintojen edistymisestä tulee antaa säännöllisesti tietoa oppilaalle ja oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Teen muutoksista neljä huomiota: (i) Oppimista ja edistymistä koskevan tekstin poistuminen ja typistyminen pelkästään oppiainekohtaisten, erityisesti kognitiivisten tavoitteiden saavuttamista koskevaksi on selvä heikennys ajatellen arvioinnin kehittävää tehtävää oppilaiden kannalta [13–15]. (ii) Aiemmin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (lyh. POP) kuvattuja arvioinnin yleisiä periaatteita on siirretty nyt lakiin. Lainsäädännöllä ei ole merkittävää suoraa ohjausvaikutusta opettajien työhön, jota ohjaavat käytännössä etenkin oppikirjat ja paikallinen opetussuunnitelma. (iii) Arvioinnin yhdenvertaisuus on nostettu lakiin, mikä on tärkeä ja siis velvoittava muutos.

[a] Yhdessä ass.prof. Juuso Niemisen (Deakin University/Australia) kanssa.

[b] Tutkimuksen empiirinen osa kohdentuu Suomesta poikkeaviin koulujärjestelmiin, mitä en hyödynnä. Käytän vain käsitteellisesti konstruoidut politiikkatyökalut, jotka on tunnistettu myös suomalaisissa ja eurooppalaisissa koulutuspoliittisissa tutkimuksissa.

Se kuitenkin tulkitaan HE:ssa lähinnä yhdenmukaisuutena, mikä ei automaattisesti lisää arvioinnin yhdenvertaisuutta. (iv) Arvioinnin erilaiset tehtävät (summatiivinen ja formatiivinen) on osoitettu käsitteellisesti virheellisesti arvioinnin kohteiksi [16].

HE-havaintojen koonnos

Olen ryhmitellyt taulukkoon neljän politiikkatyökalun avulla HE:stä löytyvät havainnot, jotka olen arviointitutkijana tunnistanut huomion arvoisiksi. Olen arvottanut ne myönteisiksi ja kriittisiksi, minkä perusteella teen seuraavat koonnit ja ehdotukset:

Politiikkatyökalu	Myönteiset havainnot HE:stä	Kriittiset havainnot HE:stä
Opettajien työn sääntäleminen	+ luottamus opettajien tahtoon perustaa arviointinsa tavoitteisiin ja arviointikriteereihin + pyrkimys maltillistaa opettajien arviointityömäärää + lupaus opettajien täydennyskoulutuksesta	– opettajien arviointiammattitaidon epäily – huolimatta vaikeaselkoisista arviointikriteereistä sekä oppilaiden työskentelyä ja tavoitteiden kompensoimista [17] koskevien ohjeiden epätarkkuudesta – opettajien välineellistäminen ”vain” arviointinormien toteuttajiksi – oppimisen pedagogisten edellytysten parantamiskeinojen vähäinen käsittely – lainsäädäntökirjausten vaikuttavuuden yliarviointi opettajan pedagogisen arviointityön ohjaamisessa
Opetussuunnitelman keskittäminen ja standardoiminen	+ pyrkimys vähentää ja selkeyttää tavoitteita + pyrkimys vähentää ja selkeyttää arviointikriteereitä + pyrkimys selkeyttää arvosanan 5 kriteereitä luokalle jättämisen perusteiden kirkastamiseksi	– 1. yhtenäisyyden, yhdenmukaisuuden ja kansallisen ohjausotteen tiukentamispuheen aikaansaama opetussuunnitelmatyön keskittäminen ja 2. tavoitteiden vuosiluokkaistamisen keskittäminen → Suomessa pitkään rakennetun pedagogis-hallinnollisen desentralisaation horjuminen – oppimisen tulkitseminen vain (kognitiivisiksi) oppimistuloksiksi + yleissivistävään kouluun huonosti soveltuva puhe ’osaamisesta’ → 1. summatiivisen arvioinnin korostuminen formatiivisen kustannuksella ja 2. ohjaavaa palautetta koskevan maininnan jääminen marginaaliseksi – vahva painottuminen vain arvosanarajan 4–5 ja luokalle jättämisen problematiikkaan → muiden arvosanojen erottelukriteerien jääminen vähälle huomiolle
Kansallisten oppimistulos-arviointien käyttäminen	+ kansallisten kokeiden[c] käyttöönottoa Suomessa ei esitetä lainsäädäntötyön ja resurssoinnin vaativuuteen vedoten	– kansallisten kokeiden lukuisia kielteisiä pedagogisia seurauksia ei eksplisiittisesti kuvata – viittaukset Pohjoismaisiin ja Viron koekäytäntöihin → voi indikoida jäljittelyhalukkuutta
Kouluyksiköiden tulosvastuun korostaminen	?	– koulukohtaisen arviointikulttuurin kehittämisen ja pedagogisen johtamisen merkityksen sivuuttaminen – koulujen sisäisten ja välisten oppimistuloserojen moittiminen ilman selviä ratkaisuesityksiä[d]

Opettajien toiminnan sääteleminen: HE:ssä on sekä opettajien arviointiosaamista vahvistavia että horjuttavia pyrkimyksiä, joiden tasapainon vaikuttavuus selviää tuonnempana. Opettajat tarvitsevat kaikkien muiden ammattihenkilöiden tavoin tietotaitojensa päivitystä, mitä eri sidosryhmien tarjoamat kriittiset huomiot voivat motivoida. Silti lähtökohtainen luottamus globaalisti katsoen poikkeuksellisen hyvin koulutettuihin opettajiin on kaiken toiminnan ja kehittämisen ydin: huoltajilla ja opettajilla on yhteinen tehtävä heille yhteisiksi uskottujen koululaisten kasvattamisessa, ei vain tietosisältöjen omaksuttamisessa. Opettajien perus- ja täydennyskoulutus on siis avainase-

[c] Selvennykseksi: HE:ssa käytetään ilmaisua ’kansalliset oppimistulosten arvioinnit’ Karvin otosperustaisista arvioinneista. Niitä on Suomessa pidetty vuosikymmenien ajan hyvinä oppimistulosten seurantatapoina. Ne ovat eri asia kuin taulukon politiikkatyökalun termi ’kansallinen koe’ (national exam), joka tarkoittaa koko ikäluokan koetta ja joka monissa maissa vaikuttaa oppilaiden jatko-opintoihin hakeutumiseen (high-stakes exam).

[d] Onko tämä ajateltu oppimistuloksia tarkastelevan, 29.4.2026 raporttinsa julkaisseen työryhmän tehtäväksi? Po. raportin toimenpideanti jää melko vaatimattomaksi.

massa arviointiosaamisen kehittämiseksi [18–20] ja po. lainsäädäntömuutoksen ydintavoitteen (=aiempaa yhdenvertaisempi arviointi) toteutumiseksi.

Opetussuunnitelman keskittäminen ja standardoiminen: POP-dokumentit ovat laajentuneet vuosina 1985–2014 merkittävästi (POP94 noin 100 sivua → POP14 noin 480 sivua). Paikallisesti päätettävät asiat ovat lisänneet ko. dokumenttien laajuutta. Lisäksi arviointityötä ohjeistetaan arviointikriteerijulkaisuilla kuudennen luokan vuosiluokka-arviointia (180 s) ja yhdeksännen luokan päättöarviointia (noin 300 s) varten. Kehitys signaloi vahvaa pyrkimystä vaikuttaa opettajien pedagogiseen autonomiaan.

HE:n pyrkimys POP:n tiivistämiseen on tarpeellinen. Se pitää tehdä läpinäkyvin perustein ja käyttää siihen nyt kaavailtua enemmän aikaa, koska tarvitaan paljon asiantuntijatyötä: Tavoitteet on kirjoitettava aidoiksi tavoitteiksi, ei selviöiksi. Sen jälkeen arviointikriteerit pitää selkeyttää niin, että suurten oppilasryhmien kanssa työskentelevät opettajat voivat hyötyä niistä aidosti [21–24]. Myös POP-dokumenttiin tuleva arvioinnin yleisiä periaatteita kuvaava tekstiosuus on kirjoitettava huolellisesti arvioinnin erilaiset tehtävät ja arviointimenetelmien monipuolisuus huomioiden. Kaikessa edelle kuvatussa työssä Opetushallitus on paljon vartijana.

Kansallisten oppimistulos-arviointien käyttäminen: Sekä HE että oppimistuloksia tarkastellut OKM:n työryhmä [25] ovat linjanneet, ettei koko ikäluokalle pakollisia kansallisia kokeita oteta käyttöön [26]. Silti Suomessa käydään aktiivisesti kokeita puoltavaa keskustelua [27–28] erityisesti arvioinnin tulosvastuu- ja tiedontuotantotehtäviä korostaen ja sen kehittämistehtävää sivuuttaen [29]. Kokeita vaikuttavampia keinoja ovat nyt HE:ssa esitetty oppiainekohtaisten tavoitteiden[e] ja arviointikriteerien täsmentäminen sekä esimerkiksi oppimistulostyöryhmän ehdottamat vapaaehtoiset tehtäväpankit [23].

Kouluyksiköiden tulosvastuun korostaminen: Pelkät teksteinä tarjotut arviointikriteerit eivät tutkimusten mukaan turvaa riittävän yhdenmukaista arviointia: yksilötason tulkinnoista on edettävä jaettuihin tulkintoihin. Koulujen johtajilla on edelleen – Opetushallituksen jo vuoden 2020 arviointimuutosten yhteydessä korostama [19] – tehtävä rohkaista opettajia arviointia koskeviin keskusteluihin. Oman koulun tai tarvittaessa toisen koulun saman aineen opettajien yhteinen keskustelu arviointikriteerien tulkinnasta edistää arvioinnin yhdenvertaisuutta.

☙ Politiikkatyökalujen keskinäisriippuvuus eli pari varoituksen sanaa

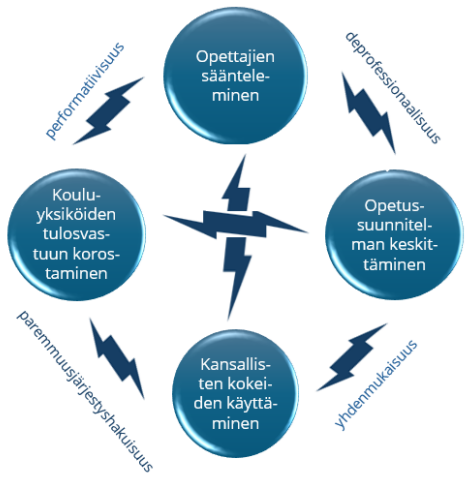

Oheinen kuvio nostaa katsetta HE:n yksityiskohdista neljään politiikkatyökaluun [4], jotka auttavat arvioinnin makrotasoisten ohjausvaikutuksien ymmärtämistä. Kaikki neljä työkalua kytkeytyvät toisiinsa ja voimistavat toistensa vaikutusta uusliberalistisen hallinnan (governance) logiikan mukaisesti. Muutokset järjestelmän yhdessä tai kahdessa elementissä – jotka ovat työkaluja muutoksia tietoisesti tavoitteleville – vahvistavat tai heikentävät muita elementtejä.

Siten HE:lla ei vain ”hieman tiivistetä ja selkeytetä” opetussuunnitelmaa ja arvioinnin kriteereitä viattomasti opettajien ja oppilaiden parhaaksi. Sillä ruokitaan mutkikkaita, risteäviä intressejä sisältäviä vaikutusmekanismeja, jotka ovat ylikansallisia. Kehityskulkuja voi kuvailla seuraavan tyyppisillä esimerkeillä:

[e] Onko HEssä selvästi otettu kantaa perinnäisten oppiaineiden lisäksi laaja-alaisen osaamisen ja monialaisten oppimiskokonaisuuksien tavoitteiden arviointiin?

- Jos POP:n laadinta keskittyy, se heikentää desentralisaatiota eli typistää opettajien ja koulujen toimintatilaa ja sovittautumista hyvin monenlaisiin toimintaympäristöihin.
- Jos oppimistuloksien arviointia toteutetaan koko ikäluokan kvantitatiivisin mittauksin, lisätään painetta POP:n virtaviivaistamiseen, luotetaan liikaa numeeriseen informaatioon (governance by numbers), osoitetaan epäluottamusta opettajien arviointiosaamiseen ja jyrkennetään koulurankingeilla kilpailuasetelmaa [26].
- Jos kouluyksiköiden tulosvastuuasemaa vahvennetaan arvioinnilla, se voi johtaa opettajiin kohdistuvan professionaalisen arvioinnin voimistumiseen ja heidän (vasta)reaktionaan performatiivisuuden (= näennäistuloksien esittelemisen) lisääntymiseen.
- Jos lisääntyvällä sääntelyllä supistetaan opettajan toimijuutta ja autonomiaa, heidän arviointimenetelmävalikoimansa voi kaventua niin, ettei oppilaan oikeus parhaasta osaamisensa näyttämistavasta toteudu.

On ilmeistä, että suomalaista perusopetusta koskevassa järjestelmässä on monia uusliberalistiselle ajattelulle ominaisia piirteitä. Ne voivat kapeuttaa [30] yleissivistävän koulun monipuolista sivistystehtävää ”tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja” (POL2 §).

Lopuksi

Oppilaiden osallisuutta arviointiin pitää nykytutkimuksen mukaan lisätä, eikä nähdä heitä vain arviointitoimien passiivisina vastaanottaja-kohteina. Opettajien ja opetussuunnitelman tekijöiden työ arvioinnin kehittämiseksi valuu hukkaan, ellei oppilaita ohjata ja motivoida näkemään oman panoksensa merkitys oppimiselle ja arvioinnissa menestymiselle. Vaikuttava arviointi on kahden kauppa: oppilaan ja opettajan.

Kun ihminen arvioi ihmistä – siis opettaja oppilasta – kannattanee luovuttaa jyrkästä luonnontieteellisestä ajattelusta, että voidaan saada Objektiivinen Totuus ja kiistaton numeroarvosana jokaisen oppilaan TosiOsaamisesta. Vaikuttavat keinot kaventaa tulkintakuilua mahdollisimman oikean ja oppilaan oppimista aidosti edistävän arvioinnin tekemiseksi löytyvät näistä toimista:

- opettajien arviointiosaamisen vahvistaminen sekä perus- että täydennyskoulutuksessa
- huolellisesti työstetyt arviointikriteerit
- vapaaehtoiset koetehtävävarannot
- oppilaita aktivoivien arviointimenetelmien kehittäminen
- oppikirjojen tekijöiden aiempaa suurempi mielenkiinto monipuolisten arviointimenetelmien (ml. perinteiset kokeet) esittämiseen
- kouluyhteisöjen pedagogisesti johdettu, keskusteleva arviointikulttuuri

Lausunnon antaja: Päivi Atjonen

- professori (kasvatustiede), emerita 1.1.2024–
- 40 vuotta tutkijana ja opettajana kahdessa yliopistossa (OY, UEF), tästä 28 vuotta professorina
- oppimisprosessien (perusopetus, lukio, yliopisto) ja organisaatioiden arvioinnin tutkija vuodesta 2005–
- yli 50 kotimaista ja kansainvälistä arviointiaiheista julkaisua
- yli 15 vuotta opettajien täydennyskoulutusta arviointikysymyksissä
- monipuolista yhteistyötä Karvin ja OPH:n kanssa 2007–
- useita vuosia Koulutuksen arviointineuvoston sekä Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan toimikunnan jäsenenä

Lähteet

[1] Atjonen, P. & Nieminen, J. (2026). Perusopetuksen arviointi tulevaisuuden Suomessa: Puhetta sääntelystä, osaamisesta ja yhdenmukaisuudesta. Lausunto luonnoksesta laiksi perusopetuslain muuttamisesta. https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=0f9bc645-8f52-4a6d-b24d-94dc66ca0b0b.

[2] Atjonen, P. (1993). Kunnan opetussuunnitelma koulun hallinnollisen ja pedagogisen kehittämisen kohteena ja välineenä. Peruskoulun ala-asteen luokanopettajien kokemukset ja käsitykset kunnan opetussuunnitelman laadinnasta, toteuttamisesta ja kehittämisestä. Acta Universitatis Ouluensis E 11. (väitöskirja)

[3] Simola, H., Rinne, R., Varjo, J., Pitkänen, H. & Kauko, J. (2009). Quality assurance and evaluation (QAE) in Finnish compulsory schooling: A national model or just unintended effects of radical decentralisation? Journal of Education Policy, 24(2), 163–178.

[4] Rivas, A., & Sanchez, B. (2022). Race to the classroom: The governance turn in Latin American education. The emerging era of accountability, control and prescribed curriculum. Compare: A Journal of Comparative and International Education, 52(2), 250–268.

[5] Hansen, P., Wallenius, T., Juvonen, S. & Varjo, J. (2020). Moving landscapes of Nordic basic education: Approaching shifting international influences through the narratives of educational experts. Compare: A Journal of Comparative & International Education, 50(6), 773–791.

[6] Pitkänen, H. (2023). Finnish quality evaluation discourse: Swimming against the global tide? In M. Thrupp ym. (eds) Finland's famous education system: Unvarnished Insights into Finnish schooling. Springer, 71–86.

[7] Simola, H., Rinne, R., Varjo, J. & Kauko, J. (2013). The paradox of the education race: How to win the ranking game by sailing to headwind. Journal of Education Policy, 28(5), 612–633.

[8] Atjonen, P. (2015/2021). Kehittävä arviointi kasvatusalalla. Joensuu: Kirjokansi.

[9] Atjonen, P. (2023). Formatiivinen arviointi perusopetuksessa. Itä-Suomen yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4784-0.

[10] Ouakrim-Soivio, N., Pulkkinen, J., Rautopuro, J., & Hildén, R. (2018). Toteutuuko perusopetuksen tasa-arvo? Katsaus oppimistulosten arviointeihin. Kasvatus, 49(5), 415–430.

[11] Rautopuro, J., & Ouakrim-Soivio, N. (2026). Kuka tänään koulussa oppii? – Eriytymiskehitys haastaa koulutuksen tasa-arvon. In Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 1, 109–137.

[12] Tierney, R. (2015). Altered grades: A grey zone in the ethics of classroom assessment. Assessment Matters, 8, 5–30.

[13] Atjonen, P. (2014). Teachers' views of their assessment practice. The Curriculum Journal 25 (2), 238–259.

[14] Atjonen, P. (2025). Miksi liikkumista kannattaisi formuloida arvioinnilla? LIITO, 4, 26–27.

[15] Atjonen, P., Oinas, S. & Ahtiainen, R. (2021). Palaute osana formatiivista arviointiprosessia: Vuorovaikutusta vai monologia? Kasvatus, 1(52), 37–50.

[16] Ketonen, L. & Pitkänen, H. (2026). Lausunto luonnoksesta laiksi perusopetuslain muuttamisesta. https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=0f9bc645-8f52-4a6d-b24d-94dc66ca0b0b.

[17] Mäkipää, T., Hilden, R., & Rautopuro, J. (2026). Kompensaatioperiaatteen ja tavoitteiden painottamisen soveltaminen päättöarvioinnissa. Ainedidaktiikka, 10(1), 114–128.

[18] Atjonen, P. (2021). Opettajien arviointiosaamisen tietoperusta, arviointikäsitykset ja arviointikäytänteitä haastavat kompromissit. NMI Bulletin, 31(2), 4–21.

[19] Atjonen, P., Laivamaa, H., Levonen, A., Orell, S., Saari, M., Sulonen, K., Tamm, M., Kamppi, P., Rumpu, N., Hietala, R. & Immonen, J. (2019). "Että tietää missä on menossa": Oppimisen ja osaamisen arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 7.

[20] Atjonen, P., Pöntinen, S., Kontkanen, S. & Ruotsalainen, P. (2022). In enhancing preservice teachers' assessment literacy: Focus on knowledge base, conceptions of assessment, and teacher learning. Frontiers in Education, 7:891391.

[21] Ketonen, L. (2024). Opettajien näkemyksiä matematiikan ja fysiikan päättöarvioinnin kriteereistä. Ainedidaktiikka, 8(2). https://doi.org/10.23988/ad.142709.

[22] Ketonen, L., & Nieminen, J. H. (2026). Professional autonomy vs. assessment criteria: Teacher agency in the midst of assessment reform. Journal of Curriculum Studies, 58(2), 257–274.

[23] Ketonen, L. & Pitkänen, H. (2026). Grading for epistemic agency? The case of the national assessment criteria in Finnish basic education. Educational Assessment Evaluation and Accountability, DOI:10.1007/s11092-026-09484-1.

[24] Pulkkinen, J., Hildén, R., Ketonen, L., Khawaja, A., Kotila, J., Mäkipää, T., Nissinen, K., Puhakka, E., Rantala, J., Rautopuro, J., Sulkunen, S., Söyrinki, S., Tammelin-Laine, T. (2024). Arviointiuudistuksen alkutaipaleella. Perusopetuksen päättöarviointitutkimuksen loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 6.

[25] OKM (2026). Perusopetuksen oppimistuloskehitystä tarkastelleen työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 27.

[26] Ketonen, L. & Atjonen, P. (2025). Mitä empiiristen tutkimusten perusteella tiedetään kansallisista kokeista? Kasvatus, 56(2), 238–248.

[27] Karhunen, H., Kuuppelomäki, T., Sarvimäki, M., Suhonen T. & Uusitalo, R. (2026). Perusopetuksen oppimistulokset ja mahdollisuuksien tasa-arvo. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1.

[28] Lehikoinen, A., Nokso-Koivisto, O. & Vihriälä, V. (2026). Koulutuspolitiikan korjaussarja – kuopasta uuteen nousuun. Sitran muistio 30.3. https://www.sitra.fi/julkaisut/koulutuspolitiikan-korjaussarja-kuopasta-uuteen-nousuun/.

[29] Chelimsky, E. (1997). The coming transformations in evaluation. Teoksessa E. Chelimsky & W. Shadish (eds) Evaluation for 21st century. A handbook. Sage, 1–26.

[30] Pitkänen, H. & Rontu, E. (2025). The making of the standard pupil through national final assessment criteria? Journal of Education Policy, 40(5), 761–784.